

PŘÍLOHY, PROJEKTY A DOKUMENTY

Nebezpečí nedovzdělanosti

Stanislava Kučerová

Polský astronom Mikuláš Koperník vytvořil v 16. století nový obraz světa. Nahradil ptolemaiovsko-aristotelický geocentrický názor učením heliocentrickým. "Nikoli Slunce se otáčí kolem Země, ale naopak, Země se otáčí kolem Slunce", lze prostě vyjádřit podstatu "koperníkovského obratu", kterým se počíná osvobození novodobé vědy od dogmatu a nezávislý rozvoj racionálního poznání. "Koperníkovský obrat" je výsledek úporného zápasu o pravdu a mění nejen obraz světa, ale i systém ověřování poznatků. Napříště bude evropský vzdělanec žádat přesvědčivé důkazy a ověřitelné verifikační procesy.

V 19. stol. prohlásil Karel Marx, že dialektiku, která "stála u Hegla na hlavě, převrátil z hlavy na nohy". Dialektika nestála přirozeně u žádného z obou ani na hlavě ani na nohou. Byl to jen jeden z provokujících obrazných řečnických výroků, na které Marx nebyl skoupý. Dal jím najevo, že použil potrojného střídání tezí, antitezí a syntéz pro výklad samovývoje hmoty, zatímco u Hegla v tomto rytmu probíhal pohyb myšlenek a samovývoj ducha. "Převrácení z hlavy na nohy" není, jak zřejmo, výsledkem zkoumání, je to spíše nápad, jak výsledky zkoumání třídit a interpretovat. Avšak od těch dob se "převrácení z hlavy na nohy" stalo oblíbenou metodou v různých oborech, kdykoli "tvůrce" dal přednost okamžitému nápadu před úpornou prací, a inspiroval se svévolným opakem, negací dosavadního pojetí. Není třeba velké vynalézavosti, stačí černé prohlásit za bílé, větší za menší, ošklivé za krásné a naopak. Čím více opačné tvrzení budí úžas a nesouhlas, tím více si autor opačného tvrzení připadá originálnější, původnější, nezávislejší, průkopničtější, a hlavně - "převratnější".

V poslední době u nás přibývá "převrácení z hlavy na nohy" ve výkladu našich národních dějin. Množí se kritické nájezdy proti "romantickým mýtům a kýchům". Odstraňují se dokonce i takové názvy jako divadlo J.K.Tyla, B. Smetany, ulice M. Alše nebo E. Beneše! Měli bychom vědět, že v historickém vědomí každého národa se z generace na generaci tradují mýty, báje, legendy,

dodávající prestiže a symbolického významu některým událostem. Toto historické vědomí spolu s jazykem je důležitým zdrojem pocitu národní identity a spojuje členy národa v živý celek. Je tomu tak i u nás. Od dob obrození se těšily úctě a vážnosti kroniky a pověsti, stylizované příběhy z dějin, historické povídky, romány, dramata, písně, díla výtvarná a hudební s historickou tematikou, umění profesionální i lidové /až po tu píseň kramářskou/. Je to kulturní dědictví národa, předávané z generace na generaci. Je to paměť národa i učitelka života. Interpreti tradovaných příběhů se nespokojují s pouhými popisy dějů, ale hledají jejich smysl, výklad toho, odkud a kam jdeme, proč zrovna tudy a ne jinudy, co cenného a podnětného, ale i neuskutečněného a zmarněného za sebou naši předkové zanechali. Historická hermeneutika zavazuje vykladače k hlubokému pochopení jevů. Vyžaduje jak historismus, výklad a interpretaci dějů v jejich konkrétně podmíněné společenskohistorické autenticitě, tak moment zpřítomnění, neboť každá doba souzní s minulými ději jinak. Avšak při této proměnlivosti "ducha doby", tj. při nových zkušenostech a prožitcích, při nových představách a očekáváních - trvá axiocentrická kontinuita; trvá identita hodnoceného objektu i metodologického přístupu, totiž hledání smyslu, tj. podstatných, určujících idejí našich dějin, hledání specifčnosti naší cesty kulturního vývoje a pokroku.

Jako příklad uveďme hodnocení osobnosti a díla J.A.Komenského. I ono se vyznačuje dobově proměnlivými akcenty, které jsme připomněli v příspěvku "J.A.Komenský a současná výchova k hodnotám".

Nic z dobových akcentů, z momentů, na které hodnotitelé postupně položili důraz, nelze z historického obrazu Komenského vypustit. A přece vzhledem k současné situaci nových šancí a nových rizik našeho národa v Evropě, budeme akcentovat universalismus Komenského jako všestranné úsilí vzdělat člověka a napravit a integrovat jeho rozpadávající se svět. Avšak při všech těchto hodnotících posunech je tu stále respektována jednota a celistvost osobnosti a díla J.A.Komenského a je tu stále přítomna určující idea našich dějin, kterou F. Palacký viděl v božnosti /touze po nejvyšším smyslu či ideálu/, v humanitě a svobodě přesvědčení, T.G.Masaryk v humanitě a demokracii. Změny hodnotících akcentů nemají, jak zřejmo, nic společného s "převrácením dějin z hlavy na nohy."

"Demýtizátoři" se ovšem necítí vázání ani "historickým smyslem" hodnocených dějů ani axiocentrickou kontinuitou jejich sledu a posloupnosti. Nedávno jsme mohli číst na stránkách obrázkového týdeníku velmi emfaticky pokus o přehodnocení celých našich dějin, protože náš národní dějepis si zvykl bez příčiny "úpět a lkát", bezdůvodně "se těšíme ze svých debaklů a zavrhujeme vavříny".

Baladické podání smrti Přemysla Otakara II. v bitvě s Rudolfem Habsburským na Moravském poli na den sv. Rufa /26.8.1278/ je pro autora typickým příkladem našeho "kultu lítosti nad prohrou", alibisticky sváděnou na "zradu". Kult je v podání autora "demaskován". Prohry nebylo třeba litovat. Přemysl si prý o porážku sám koledoval svým "velikášstvím". A my se ptáme: Bere autor v úvahu dobovou orientaci vladařů na imperiální moc jako nejvyšší hodnotu? Rudolf Habsburský "velikášem" nebyl? Protože vyhrál? Protože se Habsburkům postupně podařilo ovládnout říši - "nad níž slunce nezapadá"? Bere autor v úvahu, že historické vědomí národa neželí jen ambicí českého krále, ale i dalších osudů země i panovnického rodu, jejichž pásmo se od prohrané bitvy odvinulo? Vzpomene si autor na "Branibory v Čechách", na "Vězně na Bezdězi", na vraždu posledního Přemyslovce, na vládu Jindřicha Korutanského? Nemyslím, že baladické ztvárnění historických vzpomínek na "Den svatého Rufa" je motivováno naší "zálibou v debaklech", nýbrž spíše vědomím všech dalších neradostných a nepříznivých souvislostí a následků nešťastné bitvy.

Eliminace historického smyslu vede autora kritiky našeho národního dějepisu k požadavku věnovat např. pozornost vítězným bitvám Jana Lucemburského, zatímco naše zvrácená záliba v "úpění" nás vede k zájmu jen o bitvu u Kresčaku, prohranou a poslední ... Cožpak si autor neuvědomuje, že všechny předchozí, byť vítězné bitvy byly jen osobní záležitosti krále na ryfúských toulkách Evropou, a až teprve ta bitva poslední ho vrátila do vlídné paměti království, jako legendu ("Toho bohdá nebude, aby český král z boje utíkal...") i jako zpětně gloriolou ozářeného předchůdce Karla Čtvrtého, svého syna a nezapomenutelně vynikajícího vládce?

Dějiny nelze hodnotit podle bitev vítězných a prohraných. Nemůžeme vždycky vyhrát. Nepřítelé bývají silnější, okolnosti nepříznivé. Ale vždycky bychom měli stát na správné straně. A o to, za kterými cíli stojíme, jde v historii především. A proto by se autor - přehodnotitel neměl divit, že si nepřipomínáme vítězství Pražanů, kteří r. 1648, těsně před koncem 30leté války odrazili na Karlově mostě útok Švédů, vedený od Malé Strany a Hradčan, a zabránili jim zmocnit se celého města. Marná sláva, Pražané pomáhali císařským, Komenským, exulantům a domácí opozici doufali ve vítězství švédských zbraní a tím v příznivou změnu svého osudu. Nestalo se. Z hlediska kontinuity smyslu národních dějin není proč onoho vítězství vzpomínat.

Autor přehodnocuje stejně svévolně na základě negace naší záliby v "úpění" bitvy husitů, Lipany, účast našich vojáků v rakouské armádě za napoleonských válek, v r. 1848, v r. 1866, sleduje boje i kapitulace ve 20. stol. Všimá si nikoli smyslu dění, ale vyhledává příležitosti k opětovnému osočování

národního dějepisu ve smyslu základní teze: "Oddáváme se staletému úpění, ke kterému vlastně není a sotva kdy byla příčina."

Je to zvláštní, ale v některých hodnotících soudech se autor kupodivu shoduje s bolševickou nekompromisností na základě gnoseologické posedlosti jedinou pravdou. Sám prohlašuje svou verzi za jediné možnou a správnou, všechny ostatní alternativy označuje - ocitujeme doslova pro dokreslení silácké arogance podobných "demýtizátorů" - za "prostředky k dávení". Takto bravurně předem diskvalifikuje každého, kdo by chtěl připomenout důsledky osudné Bílé hory po r. 1620, jako byla ztráta státnosti, samostatnosti, majetných a vzdělaných vrstev, úbytek obyvatelstva, ztráta svobody, přesvědčení, národní hrdosti, národní identity, málem i jazyka... Opravdu "není a sotva kdy byla příčina" k zármutku nad dějinami našich národů?

Demýtizačnímu zájmu se těší výklad celých našich národních dějin, ale zvláštní pozornost opět poutají "mýty a kýče první republiky". /Po kolikáté již?/ Odhalování "mýtů první republiky" bylo součástí fašistických štvanic na sklonku 30. let. Za protektorátu byli nositelé těchto "mýtů a kýčů" perzekvováni /končili zpravidla ve věznicích, gestapa a ve vyhlazovacích táborech/. Po druhé světové válce se "odhalování mýtů a kýčů první republiky" stalo součástí ideologického arzenálu komunistických agitpropů.

Jeden z nejnovějších "demýtizátorů" napočítal na stránkách prestižnějšího týdeníku nedávno čtyři takové "mýty a kýče": tatíčkovský, legionářský, sokolský a agrární. Pranyřuje nelítostně devotní projevy kultu T.G.Masaryka, legionářské stafáže, fangličkářské "sokolování", krojované skupiny "selského lidu". Nemíním dokazovat, že by se snad u některých prvorepublikových slavností, veřejných projevů a tradic neprojevila vnějškovost, vypočítavá líbivost, sentimentálnost, nedostatek vkusu a múry, "velký styl malých poměrů". Ale v souvislosti s kýčem připomeňme, že každý trhá ovoce ze stromu kultury z těch větví, ke kterým dorostl. Abusus non tollit usum. Kýčovitě zpředmětnění ideje není argumentem proti ideji samé, svědčí jen proti tvůrcům a obdivovatelům kýče. Autor nerozeznává podstatné a vedlejší, ideu a zpředmětnění, obsah a formu. Zamlčuje, že za vnějšími třeba i pokleslými rituály /a nebyly všechny pokleslé/ byla skutečnost zcela reálných /nikoli mýtických/ a pozitivních /nikoli kýčovitých/ významů. Osobnost T.G. Masaryka zcela reálně a pozitivně symbolizovala svým životem a dílem ideály humanity a demokracie. Legionáři skutečně bojovali a umírali u Zborova, u Bachmače, u Dossalta, u Terronu a jinde za svobodu a samostatnost národa. Miroslav Tyrš skutečně vypracoval program tělesné a mravní kultivace obrozujícího se národa, dal směr a cíl pozitivní činnosti statisíců cvičenců, cvičitelů, vzdělavatelů a organizátorů místní kultury na řadu desetiletí. Agrární

svátky vznikly na památku zrušení roboty /1848/ a symbolizovaly ideje lidských práv a svobod, důstojnosti člověka, lásky k půdě a rodné zemi. To jsou reálné skutečnosti, reálně generacemi minulých dob prožívané, nikoli jen verbálně deklarované, to je dědictví a odkaz našich otců a dědů.

Nedovzdělaný autor ironizuje, persifluje, zvysoka a přezíravě se vysmívá prohrěškům 1. republiky proti "dobrému vkusu". Milosti v jeho očích nenalezli ani legionáři, kteří se - považme - dovolávali památky husitů a dávali svým jednotkám jména po Janu Husovi, Janu Žižkovi z Trocnova, Prokopu Holém a za časů anabáze přes Sibiř do Vladivostoku si zdobili své vagony - mimo jiné - i obrazy těchto svých symbolických patronů. Hochům z "tankového praporu" to může připadat směšné. Ale historik by měl vědět, že historické vědomí českého národa v 19. stol. díky škole, čítankám, lidové četbě, divadlu, levným barvotiskovým reprodukcím historických pláten cítilo husitskou tradici jako živou a blízkou. Vždyť ji založil F. Palacký a rozvíjeli J. K. Tyl, V. B. Třebízský, A. Jirásek, M. Aleš, V. Brožík, B. Smetana a mnoho jiných. Láskyplná konfrontace s husitismem nebyla vnímána jako "sebeheroizace". Naopak. Kromě písní sokolských a národních se v té době zpívaly /ještě dlouho před válkou/ např. i takovéhle popěvky politické: "Kdyby tak tatík Žižka vstal! Ten by se asi zachechtal, vy smutní švingulantí! Pod lebkou máte rampouchy, v pěsti plácačky na mouchy. A to jste rebelanti? A to jste rebelanti!"

Velké muže naší národní minulosti není třeba tabuizovat a zbožštit. Ale je třeba bedlivě vážit jejich myšlenky a učit se z jejich zkušeností. I jejich omyly jsou poučné a jejich zklamání bolí víc než naše vlastní. Nemůžeme-li již vzhledem k proměně času a vnějších podmínek některou tradici oživit, zaslouží si, aby byla ctěna a chráněna jako národní památka. Zesměšnit, znehodnotit a sprovodit ze světa ideu na základě jejího ztotožnění s některou její kýčovitou objektivací, která je ve vztahu k ní zcela vnější a nepodstatná, je nepřijatelné. Je to útok na ideje našeho národního historického vědomí, je to útok na naši národní kulturní identitu.

Došlo k otupení smyslu pro hodnoty národní i světové kultury. Šíří se pocit prázdnoty a planosti. Pocit ublíženosti, zhrzenosti, ukřivdění i podvedenosti. Ale také revanšismu a triumfalismu. Odvrat od racionality k iracionalitě, obskurantismu a pověrám všeho druhu. Překvapuje nekritičnost, nedostatek kultury myšlení, nedbání zásady dostatečného důvodu, nedbání hodnověrnosti důkazu. A přece právě kultura myšlení měla být trvalým výsledkem vzdělávání a to i tehdy, když se speciální poznatky zapomenou.

A tak se můžeme s úžasem na stránkách i denního tisku dočíst, že "pád komunismu" je pádem vědy, koncem víry v objektivní poznatelnost světa a

zobecnitelnosti poznaného. Dočteme se, že končí éra novověku, předznamenaná motivy renesance, osvícenství, pozitivismu, socialismu a utvářená několika vlnami průmyslové revoluce, od industrializační přes automatizační až k informační. Éra pyšně absolutizovaného rozumu prý končí. Jak souvisí vláda rozumu s komunismem? Snad tím, že se vydával za vědecký světový názor? Je to neuvěřitelný hodnotící závěr. Platil by však jen za předpokladu, že je pravdivá propagandistická fráze o marxismu-leninismu jako "vědě všech věd a učení všech učení". Ale v platnost této neverifikované teze snad nikdo doopravdy nevěřil a nevěří?! Pád komunismu není přece pádem vědy, ale jen jedné ideologickopolitické doktriny. Je to naopak potvrzení správnosti oněch vědních přístupů a koncepcí, jejichž nositelé dogmatickou, jednostrannou, uzavřenou, vševědoucí a neomylnou doktrinu dlouhodobě - od samého počátku jejího vzniku - kritizovali. Proti chybným aplikacím vědeckého poznání a technického pokroku nelze stavět obskurantismus, ale dokonalejší poznání a moudřejší aplikace. Nepředstíraný rozum není pyšný a arogantní, naopak nerozumnost a nevzdělanost je namyšlená a sebejistá. Mít ve všem jasno - to je výsada polovzdělanců. Ne věda, ale jen pavěda má nedostatek pokory, neúctu a bezdůvodně přezíravý postoj k předmětu svého bádání.

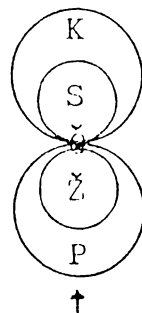
Krach komunismu není krizí, ale potvrzením správnosti a platnosti skutečného poznání, potvrzením zásad vědecké objektivity, kriticismu, systémovosti. Skuteční vědci vždy byli a jsou skromní, uvědomují si dobře bezbřehost nepoznaného a limity svého místa, času, životní cesty, individuality. Od dob antiky vědí, že "co víme, je kapka, co nevíme, moře". Ale od dob antiky znají i hrdou nezávislost svobodného ducha na hmotných statcích. Neboť, jak pravil Demokritos, "lepší je objevit jednu příčinnou souvislost než získat perské království". Jen nekritická nedovzdělanost a sebeobdiv, svévolná bravura chce stále "stavět něco z hlavy na nohy" a neváží si ani hodnot rozumu ani hodnot citu, ani hodnot vědy a umění ani hodnot dějin. V destrukci hodnot, kterou provádějí nedovzdělanci, je největší riziko přítomnosti.

Kulturní hodnocení /Sylabus/

František Pospíšil

Úvod do komplexního hodnocení systémů

PŘÍRODY
ŽIVOTA
ČLOVĚKA
SPOLEČNOSTI
KULTURY

Výchozí definice

Kultura je systém hmotných a duchovních hodnot, vytvářený prací lidstva v celém procesu jeho vývoje, utvářející společnost vcelku a člověka zvláště. $K = SH$.

Hodnota je společenský produkt, rozvíjející člověka. $H = p - Č$.

Člověk je systém příliš složitý; jeho charakteristickým znakem z hlediska kultury je tvorba hodnot a hodnotových souborů, směřujících ke vzniku nové kvality: kulturní společnosti.

$Č = P - K$ /kde P je práce/.

Práce je souhrn hodnototvorných činností člověka:

$P = \text{výroba} + \text{směna} + \text{organizace} + \text{řízení} + \text{hodnocení}$ v jednotě všech složek.

Kulturní aspekt

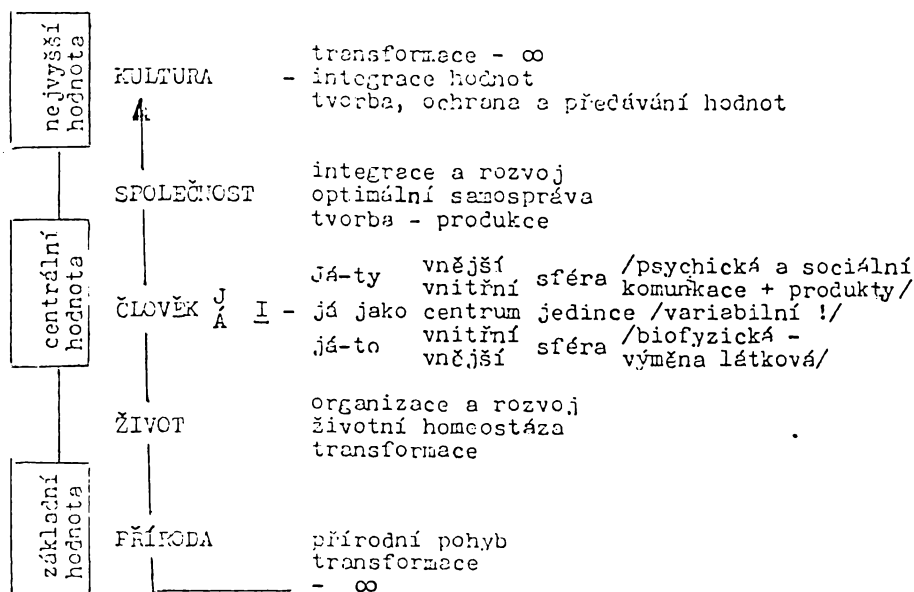
Zavedením kultury jako systému vytváříme novou rozlišovací úroveň, sestávající z reálných vrcholových hodnot všech oborů lidské činnosti na straně jedné a konkrétně v dané situaci formulovaného zájmu člověka na straně druhé. /Překonávání - ismů./

Ideje syntetizujících osobností /Komenský apod./ a skupin /pořadatelé Výstavy soudobé kultury ČSR apod.,/ získávají rozvojem techniky novou váhu. Snaha uspořádat optimálně lidskou společnost a svět nabývá na ceně.

Z hlediska kultury společnost kritizujeme, z hlediska člověka svět humanizujeme. Kulturní aspekt odkrývá smysl přírody a života v člověku, smysl člověka a společnosti v kultuře a smysl kultury v nepřetržité humanizaci vesmíru. Směřuje-li civilizace k Apokalypse, je perspektiva kulturní společnosti otevřená. Člověk je pevný bod v prostoru a může vyvrátit

zeměkouli, pokud by směřovala k zániku. Člověk je svobodný: nemusí - ale může "utvářet se v nekonečnu".

Obecná hodnotová orientace

vznik hodnot	VĚDOMÍ	PŘÍRODY-ŽIVOTA-ČLOVĚKA-SPOLEČNOSTI-KULTURY
	CIT	citový vztah já k P - Ž - Č - S - K /láska/
	PRÁCE	seberealizace a zhodnocování já v P-Ž-Č-S-K

absolutní hodnota	H a r m o n i e všech sfér v člověku jako ideál -	
	H U M A N I Z A C E jako cílevědomý pracovní proces	

Poznámka: Symbolem I jsme označili ideální centrum abstrakce "Člověk" /nadřazené variabilnímu já/

Cult ur

- znamená pěstování podstaty, prapodstaty.

Člověk je produktem mnoha sil; nejpodstatnější je slučování.

Člověk je žena a muž. Tělo a duch. Příroda a kultura. Idea je prchavá, a lidská práce - vesmírná.

Hodnota je substance a vztah. Určování hodnot v každém z nás je potřebné, neboť jejich INTEGRACE / v jedinci, rodině, instituci, obci .../ v zájmu všech je nutná. Hierarchie hodnot jedince a hierarchie potřeb společnosti jsou závislé. Země patří všem. Hodnotová desorientace může zničit vše.

Systémový přístup k jevům našeho světa umožňuje formulovat obecné principy chování, definovat pravdu a dobro: Charakterizovat řídicí centra jednotlivých společenských subsystémů, jejich cíle, vazby, fungování. Každý má možnost správně rozhodnout, JAK pracovat. Kulturně žít znamená pracovat krásně a život světit.

Následky příčin jsou nezvratné; zatím co smog + stres .. = rakovina, jen souvědomí + spolupráce .. = kultura. Jen spolupráce vysoce organizovaných pokrokových sil může usměrnit vývoj jedince a společnosti k vyššímu řádu. Podmínkou je optimalizace informačních soustav v rámci světa - země - měst a obcí, resortů a institucí.

Včetně škol.

Cílem sebevýchovy a sebevzdělávání /kultivace/ je umění uspořádat hodnoty v sobě a v rodině, v profesi a společenské organizaci, obci. Kultura je **idea** /jednoho/ a **organizace** /všech/. Most do budoucna. Kultura = rozum, síla a láska ve sféře moci, ideologie a ekonomiky. Ve světě vědy a umění. **Být dobrý** je zákon o zachování člověka. Tento zákon nutno zavést zde a teď, do škol i do počítačů, v nichž se řeší společenské otázky na všech úrovních. Jako normativ lidské práce, jako algoritmus svědomí jedince a světa.

Významná konference v Trnavě

Dňa 2. apríla 1992 sa z príležitosti 400. výročia narodenia J.A.Komenského uskutočnila v Trnave konferencia Pedagogická teória a prax v dialógu o otázkach výchovy a vzdelávania.

Početné shromáždění pedagogické obce trnavského okresu v Domě kultury odborů na Trojičném náměstí potěšilo nejdříve vystoupení smíšeného sboru místního gymnázia Cantica nova a scénické pásmo Odkaz

J.A.Komenského v podání žáků základní školy umění. Konferenci zahájil ředitel školské správy V. Fukna. Hlavní referát na téma Vědy o výchově a přítomnost přednesla prof. S. Kučerová z Masarykovy university v Brně. Publikum živě reagovalo na podněty, vyplývající z analýzy minulosti pro nápravu přežívajících nedostatků a chyb. O další příspěvky se podělili doc. P. Masarik z PdF v Nitře /Dědictví J.A.Komenského/, dr. M. Havlíková z ŠZÚ v Praze /Osobní vývoj dítěte a škola/ a skupina pracovníků VÚDPaP v Bratislavě, vedená ředitelem Dr. V. Dočkalem /Co může VÚDPaP nabídnout pedagogické praxi/.

Zástupcovia vysokoškolských a výskumných inštitúcií predstavili prítomným učiteľom základných, materských a špeciálnych škôl oblasti, v ktorých môžu učitelia naväzovať kontakty s týmito inštitúciami a v ktorých môžu očakávať pomoc a odbornú radu.

Konferencia sa niesla v duchu myšlienky, aby veda prekročila rámec svojej teoretickej činnosti a doviedla svoje poznatky k poslaniu "sociálnej služby".

Ako jedna z najnaliehavejších odznievala z učiteľských radov **potreba rekvalifikácie učiteľov**, ktorí by mali rozpracovať pedagogické fakulty a pružne zaviesť do svojich učebných plánov. Nejde iba o rekvalifikáciu učiteľov ruského jazyka, ale aj o prípravu učiteľov na nové predmety s ekonomickým, občianskym, etickým či sociálnym zameraním, ktoré isto bude škola budúcich rokov potrebovať.

Tiež odznela požiadavka, aby sa pedagogické fakulty zaoberali myšlienkou poskytnúť nielen študujúcim, ale aj učiteľom s dlhou praxou poznatky o nových trendoch v európskej či svetovej pedagogike, o najnovších poznatkoch psychológie, filozofie vzdelávania i didaktiky. Mohlo by ísť o formu vybraných seminárov, postgraduálneho štúdia alebo inú formu, ktorá by umožnila našim učiteľom konfrontovať svoje skúsenosti s novými pohľadmi a prístupmi.

Jarmila Krajčovičová